

„OP DEN UITKIJK” KERSTNUMMER 193

Het Kersthout. De Vonkenzegen. De Brenger van het Geluk.

door Drs. A. van Deursen.

Het vellen van den Badnjak ter bereiding van het Kersthout.

Er is geen vreugde zonder Kerstmis!

Zoo zegt het Zuid-Slavische spreekwoord. De Kerstdag is de schoonste der dagen, de vreugdedag van den jaarkring. En daarom wordt het feest van des Heilands geboorte met

velerlei ceremoniën gevierd. Die plechtigheden groepeeren zich om het *kersthout*, den *vonkenzegen*, den *brenger van het geluk*.

Het meest karakteristieke van het Zuid-Slavische Kerstfeest is het *Kersthout* of de

Badnjak. Het woord badnjak is afgeleid van een woordcombinatie, die beteekent: *de tak, die verbrandt wordt in den nacht van Christus' geboorte.*

Nog altoos wordt de Badnjak als het schoonste van Kerstmis beschouwd: van het koninklijk paleis tot in de herdershut wordt deze als de boom van geluk en zegen met verlei plechtigheid in de woning gebracht en verbrand.

In den morgen van den 24sten December gaat de huisvader voor zonsopgang naar buiten en zoekt in het bosch een rechten eikenstam. Bij het vellen van dien boom moet men verschillende ceremoniën in acht nemen. Want de huisvader nadert allereerst met handschoenen aan tot den gezochten boom. Dan wendt hij het gelaat naar het Oosten, maakt het teeken des kruises, bestrooit den boom met graankorrels, roept God aan als helper en zegt dan tot den boom:

Goeden morgen Boom!

Mijn Boom! Mijn Vreugde!

Moge God u en gij mijn huis verheugen!

Daarna begint men hem op een bijzondere wijze om te hakken. Men moet zorg dragen, dat de boom valt naar het Oosten, naar de zijde van de morgenzon. En de boom mag niet in de takken van naburige boomen blijven hangen — want dan zou het geluk over het huis niet komen. Aan het einde snijdt men een halven cylinder uit — daarop moeten bij het branden 's avonds de offers gelegd worden.

De boom brengt geluk. Zelfs de eerste spaanders hebben waarde, ja die bezitten tooverkracht. Men gebruikt die spaanders om inkepingen in het gebak te maken en legt deze bovendien onder den melkemmer, opdat de room even dik worde als de boomschors.

Op plechtige wijze wordt de boom naar huis gedragen. Moeder wacht met gebakken koeken en wijn. De koeken worden boven den Badnjak gebroken, daarna gekust en vervolgens gegeten. Met een vreugdeschot wordt de boom begroet. Dan blijft de boom buiten liggen tot den avond.

Wanneer 's avonds de eerste sterren aan den hemel gezien worden, gaat de huisvader naar buiten en neemt de Badnjak op den rechter-schouder. Hij klopt aan de deur, waarachter de huisgenooten wachten. Met den rechterschouder treedt hij over den dorpel en gaat nu tusschen

brandende kaarsen naar binnen. De vrouw bestrooit hem nu door een zeef met graan en met noten. Driemaal schrijdt hij om het haardvuur en legt dan de Badnjak zoo neer, dat het dikke einde naar het Oosten is gericht. Dan wordt het Kersthout met water besprengd en met wierook bestrooid; men giet er wijn over in twee kruisende richtingen en legt de offergaven neer. Het snijvlak wordt met honing besmeerd — en weer klinkt een schot op het oogenblik, dat de Badnjak wordt neergelegd.

Dan brandt het Kersthout voort, terwijl het gezin zich schaart om de tafel voor het avondeten. De kinderen zien nauwlettend toe, wanneer de Badnjak doorbrandt. Wie dat het eerst ziet, krijgt een offerpenning of het eerste lam van het volgende jaar. Het dikke einde wordt door den vader zorgvuldig opgevangen, opdat het niet op den grond valt.

Intusschen heeft men het vuur goed opgepoord, om toch vooral *veel vonken* te krijgen. En als dan vele vonken glimmen, spreekt men den *vonkenzegen* uit:

„Zooveel vonken, zooveel schapen, zooveel kippen, zooveel dikke aren, zooveel zonen, zooveel kalveren, zooveel varkens, zooveel geiten, en het meest: leven en gezondheid!”

Dan wordt ook de Badnjak een oogenblik omhoog gehouden en men roept uit:

Zoo hoog groeie de tarwe, de gerst, de hennep,

Zoo hoog zij de zegen van het graan.

Deze *vonkenzegen* is plaatselijk zeer verschillend; in Stupnik bij de stad Zagreb wakert één het vuur aan en zegt dan:

„Geloofd zij Jezus in het nieuwe jaar.”

Dan vragen de kinderen aan hem: „Hoe is het buiten?”

En dan klinkt het antwoord:

„Gode zij dank! Alles is vol en rijk!”

Maar de eigenlijke zegen van den Kerstdag moet gebracht worden door den *Polazenik*, den *Brenger van het Geluk*. Dat is de eerste bezoeker op het Kerstfeest, de eerste gast op dezen dag. Van hem hangt af het geluk van het komende jaar. Velen laten het afhangen van het toeval, maar de meesten vragen een sterken jongen man uit de familie of uit de dorpsgemeenschap.

Die Polazenik, de Brenger van het Geluk, treedt het huis binnen met een tak en strooit

De Polaznik op het oogenblik, dat hij op den grond gevallen is, omdat men den stoel wegtrok.

dan graan over de bewoners. Dan roept hij hen toe:

Christus is geboren!

En zij antwoorden:

Hij is waarlijk geboren!

Daarna treedt de Polaznik op het vuur toe, port er flink in, zoodat vele vonken opvliegen, en spreekt dan den *vonkenzegening* uit. Hij

wenscht, dat vlas en koren hoog zullen opgroeien. Dan kust hij de Badnjak, daarna kust hij zijn gastheer en de huisgenooten. Hierna geeft men hem een stoel — maar trekt deze snel terug, zoodat hij op den vloer valt: zulke zware schoven wil men het volgende jaar bij den oogst. Maar daarna moet hij lang stilzitten: een symbolische handeling, die moet

weergeven, dat de kippen goed zullen broeden.

Hij blijft den heelen dag als gast. Men vindt het prettig als hij veel drinkt en vroolijk wordt. Als hij heengaat, krijgt hij geschenken mee, n.l. kousen, handschoenen, een bundel vlas of hennep en een koek, apart voor hem gebakken. Is het volgend jaar gelukkig, dan mag hij weer Polazenik worden, anders kiest men een nieuwen!

Deze Zuid-Slavische Kerstgebruiken schijnen een zonderlinge vermenging van oude heidensche toovergebruiken met Christelijke ideeën en gebeden. De Polazenik wordt door

het landvolk beschouwd als de drager van magische kracht; de vonkenzegen doet denken aan analogie-tooverij; de Badnjak is niet onwaarschijnlijk de rest van een Romaansch feest (zooals de studiën van Prof. Schneewis aantoonde).

Zoo zien wij onder een bevolking, die tot de Grieksch-Katholieke Kerk behoort, oude zonderlinge gebruiken met een niet-passend Christelijk omhulsel. En al deze dingen doen de menschen zien naar uiterlijke schijn en *de* Kerstgedachte wordt verdrongen door de wenschen naar stoffelijke goederen.

Een tweede funktie voor den tweeden Kerstdag.

door Prof. Dr. A. van Veldhuizen.

Het is weinig bekend, dat de tweede kerstdag tevens de dag van Stefanus, den eersten martelaar, is. Hij heet dan Stevensdag naar een vorm van den naam, die wel zeer populair moet geweest zijn blijkens den nog gebruikelijken voornaam en allerlei familienamen, er van afgeleid; Steven, Stevens, Stevensen of Stevense voor Stevenszoon zijn bij ons even gewoon als in het Duitsch Stephan, Stephanie en in het Engelsch Stephen of Stephenson.

In Frankrijk, waar s vóór een t vaak tot é wordt — men denke aan école voor schola, aan écrire voor scrivere — komt Etienne voor, wat geleerden van dien naam weer in het Latijn weergeven door Stephanus. Men kent Henri en Robert Etienne als verdienstelijke Parijsche boekdrukkers, die zich hebben toegelegd op oude bekende uitgaven van het N. T. Dat men in het Italiaansch Stefano als platten term voor maag of buik bezigt, zou bijna doen zeggen: Welker heerlijkheid is in hun schande, want Stefanus is in het Grieksch oneindig veel hooger. Het beteekent kroon of krans.

Toch begrijp ik de Italiaansche gedachten-gang. Men zag van den martelaar het ontzielde lichaam, dat werd weggelegd. Uit ruwe volksscherts blijkt steeds, dat een persoon of heilige populair is. Men wordt gemeenzaam met den heilige.

Het is zinrijk, dat men op den vermeenden geboortedag van Christus den vermeenden

sterfdag plaatst, die als ware geboortedag gold, van den eersten martelaar onder de volgelingen van Jezus.

In de Roomsche liturgie worden tegelijk met dezen eersteling alle andere martelaren gedacht. Augustinus schrijft aan zijn voorbede voor zijn beulen in navolging van Christus aan het kruis de bekeering van Paulus toe: „Als Stefanus niet stervend gebeden had, zouden wij geen Paulus bezitten”.

Onlangs hebben we in dit tijdschrift in Stefanus leeren zien een van de „jongere elementen” in den kring te Jeruzalem, een Hellenistisch of Grieksch sprekend geloovige van grooten durf, Handelingen 7.

De Roomsche legende laat 400 jaren na diens sterven Gamaliël in een vizioen aan een priester verschijnen, om te zeggen, dat hij het lijk, evenals dat van Nikodemus en andere heiligen, in zijn tuin begraven had. De relieken zouden toen te Rome in het graf van den diaken Laurentius zijn bijgezet. Nog drinkt men in het zuiden des lands zijn minne. Minne zal niet op liefde doelen, doch op een taalstam, waaraan nog anamnese herinnert, die aandenken, herinnering beteekent. De dag, waarop zijn minne gedronken wordt, kenmerkt zich door lustraties of ommegangen als vruchtbaarheidsritten. Kan het zijn, omdat het bloed der martelaren het zaad der kerk geacht werd? Daar die tochten te paard werden gehouden, kreeg hij het beschermheerschap over de paar-